

*Paweł Pałasz**

PIOSENKA POPULARNA JAKO MATERIAŁ DYDAKTYCZNY ORAZ MOŻLIWOŚĆ JEJ WYKORZYSTANIA NA ZAJĘCIACH LEKTORATOWYCH Z JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

Słowa kluczowe: Kultura masowa w edukacji, muzyka popularna w edukacji, zasady wyboru piosenek, rola muzyki w nauczaniu języka.

Streszczenie. W artykule poruszana jest problematyka związana z nauczaniem języka polskiego za pomocą muzyki popularnej. Omawia się sposoby wykorzystania wybranych utworów na zajęciach językowych, zasady doboru odpowiedniego repertuaru oraz korzyści płynące z wprowadzenia muzyki do procesu dydaktyczny. Wskazuje się także rolę piosenek jako tekstów kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego (jpjo).

Zamieszczone w artykule tytuły piosenek są tylko wybranymi przez autora propozycjami i z pewnością nie wyczerpują problematyki związanej z nauczaniem jpjo za pomocą muzyki popularnej.

Piosenka jako materiał dydaktyczny wykorzystywana jest w dydaktyce języków obcych od dawna. Jak zauważa Komorowska, piosenkę stosuje się najczęściej przy nauczaniu dzieci (Komorowska 2005, s. 37). Dzieje się tak głównie dlatego, że utwory muzyczne, zwłaszcza te zaśpiewane, podnoszą w dużej mierze atrakcyjność lekcji oraz angażują różne ośrodki percepcji. Ponadto połączenie tekstu z linią melodyczną ułatwia w znacznej mierze jego trwałe zapamiętywanie.

Co jednak sprawdza się w przypadku dzieci, nie zawsze musi sprawdzać się w przypadku osób dorosłych. Młodzież, studenci czy dojrzały ludzie często nie chcą śpiewać na zajęciach językowych, ponieważ boją się kompromitacji. Oczywiście wszystko zależy od kontaktu między członkami grupy oraz od charakteru poszczególnych osób. Może zdarzyć się tak, że jako nauczyciele trafimy na bardzo zgraną, otwartą grupę studentów, którzy chętnie będą brali udział w ćwiczeniach związanych z muzyką, ruchem itp. Niemniej jednak należy zaznaczyć, że z wiekiem maleje otwartość ludzi na tego typu aktywne ćwiczenia i słuchacze chętniej

*p.palasz@yahoo.de, Institut für Slavistik, Justus-Liebig Universität Gießen, Otto-Behaghel-Straße 10 D, Zi. 518 35394 Gießen.

pozostają w ławkach, ucząc się słówek i gramatyki. Z tego powodu wykorzystanie piosenek jako materiału dydaktycznego na zajęciach z osobami dorosłymi było przez długi czas zaniechane.

Dopiero od niedawna da się zauważyć, że autorzy podręczników do jpjo, np. Agnieszka Madeja, Barbara Morcinek lub Jolanta Tambor, coraz chętniej sięgają po tę właśnie metodę nauczania języka i próbują łączyć poszczególne zagadnienia gramatyczne czy treści kulturowe z utworami muzycznymi. Wśród podręczników do jpjo odnaleźć można takie, w których piosenka popularna odgrywa ważną rolę. *Po polsku śpiewając* stanowi ewenement na rynku wydawniczym, ponieważ podręcznik ten jest w całości poświęcony nauczaniu języka polskiego za pomocą piosenek. Utwory takich zespołów jak Piersi, T. Love czy Brathanki nie tylko niosą pewną informację kulturową, lecz także służą realizacji pewnych treści gramatycznych, np. form miejscownika lub rekcji biernikowej. Na uwagę zasługuje także podręcznik *Polski mniej obcy*, w którym także wplata się piosenki popularne w treści nauczania, np. „Supermenka” i „Na językach” Kayah, „Koniec” Elektrycznych Gitar itd.

W celu uniknięcia powtarzania utworów lub ćwiczeń, wskazany repertuar nie zostanie poddany analizie. Zwraca się jednak uwagę na jego obecność w podręcznikach. Z przedmiotu badań wyłącza się również poezję śpiewaną, traktując te teksty jako prymarnie literackie. Ponadto utworów poetyckich nie zalicza się do kultury popularnej, a to piosenki z tego kręgu muzyki stanowią przedmiot niniejszego artykułu.

1. KULTURA POPULARNA W EDUKACJI

Przed omówieniem konkretnych przykładów, warto odpowiedzieć na pytanie, co rozumie się pod pojęciem kultury popularnej oraz czy artefakty tej kultury mogą stanowić dobry materiał dydaktyczny.

W *Słowniku języka polskiego PWN* pod hasłem „kultura masowa” znajduje się informacja, że jest ona oparta na „na funkcjonowaniu środków masowej informacji, przeznaczona dla rozproszonej, licznej i zróżnicowanej publiczności” (*Słownik języka polskiego PWN*. Wydanie internetowe. Hasło: kultura masowa. Dostęp: 12.03.2012).

Jeśli zatem przyjmiemy słownikową definicję kultury popularnej, pozostaje jeszcze znaleźć odpowiedź na pytanie: czy wytwory kultury masowej mogą być z powodzeniem stosowane w dydaktyce języków obcych?

W pedagogice często odrzuca się wykorzystywanie kultury popularnej z uwagi na jej prymitywność i wulgarność (Horbowski 2004, s. 25). Taka ocena kultury masowej wydaje się mocno przesadzona, ponieważ na współczesną kulturę popularną składają się np. piosenki, literatura, filmy i dziś mówi się raczej o pewniej homogenizacji kultury oraz mieszaniu się kultury wysokiej z masową (Melosik, Szkudlarek 2009, s. 39).

Skoro nasza rzeczywistość została zdominowana przez kulturę masową, dlaczego wciąż tak mało treści z kręgu kultury popularnej w podręcznikach do jppo? Przyczyn tego zjawiska jest co najmniej kilka. Jedną z nich stanowi chęć nauczycieli do przekazania tego, co według nich jest w naszym kraju, jego historii i kulturze najwartościowsze. Niestety, jak słusznie zauważa Piotr Grancarek, nie jesteśmy w stanie pragmatycznie spojrzeć na naszą kulturę (Grancarek 2006, s. 57). Z tego powodu tak łatwo odrzucamy to, co uznajemy za „gorsze”, niegodne uwagi lub niewystarczająco dobre i skłaniamy się jednocześnie ku temu, co zaliczane jest do kultury wysokiej. Ponadto przyznać trzeba, że nie wszystkie wytwory kultury popularnej mogą posłużyć za materiał dydaktyczny. W wielu z nich pojawiają się błędy, śpiewający nie mają odpowiedniej dykcji itp. Nie znaczy to jednak, że powinno się całkowicie rezygnować ze stosowania piosenek popularnych w nauczaniu.

Za wprowadzeniem kultury popularnej do edukacji przemawia jej rozpowszechnienie w dzisiejszym świecie (radio, telewizja, kino) oraz udział społeczeństwa w odbiorze treści przekazywanych przez środki masowego przekazu, np. koncerty, happeningi itp. (Horbowski 2004, s. 27). Do znacznych korzyści płynących z włączania utworów muzycznych w obręb dydaktyki języków zaliczyć należy także: trwale zapamiętywanie słownictwa (nieraz całych fraz) i konstrukcji składniowych. Piosenki, jak wszystkie teksty, są też nośnikami kultury, tym samym przekazują wiele informacji kulturowych na temat naszego kraju, panujących w nim stosunków społecznych itp. Do zadań nauczyciela należy zatem wybór i ocena przydatności określonego tekstu. To my jako nauczyciele powinniśmy szukać odpowiednich materiałów i dobierać je do prowadzonych przez nas zajęć.

2. ZASADY WYBORU TEKSTÓW

Przy doborze utworów należy przestrzegać pewnych zasad, które w wyraźny sposób charakteryzuje Maria Łaszkiewicz w swoim artykule *Piosenka jest dobra na wszystko*. Autorka wymienia m.in. czytelność i aktualność piosenek jako główne kryteria wyboru utworu. Zwraca także uwagę, że nauczyciele często kierują się własnym gustem muzycznym, który nie zawsze musi pokrywać się z upodobaniami studentów (Łaszkiewicz 2010, s. 337). Ta sama autorka stwierdza, że nauczyciel powinien najpierw poznać grupę i z czasem wraz z nią ustalić, jakie ćwiczenia i przy jakim repertuarze będą realizowane.

Należy także zwrócić uwagę na cel, jaki chce się osiągnąć poprzez wprowadzenie piosenek w tok zajęć dydaktycznych, i zastanowić się nad sposobem pracy z konkretnymi tekstami. Jeśli mają one służyć omawianiu zagadnień gramatycznych, istotne jest odpowiednie skorelowanie treści utworu z tematem lekcji, np. nagromadzenie form miejscownikowych w piosence „W kinie, w Lublinie” Bra-thanków pozwala na zastosowanie tego utworu podczas zajęć z wymienionego przypadku.

W przypadku zajęć o charakterze kulturowym, w których prezentowanie zagadnień gramatycznych nie jest głównym przedmiotem lekcji lub jest całkowicie pomijane, można pozwolić sobie na większą swobodę w doborze tekstów. Pamiętać jednak należy, aby tekst piosenki zawsze pasował do tematu lekcji.

Wybierając odpowiedni utwór muzyczny, trzeba także zwrócić uwagę na sposób jego prezentacji przez artystę. Jeśli piosenkarz ma wadę wymowy, śpiewa niewyraźnie lub gdy tekst piosenki zawiera rażące błędy gramatyczne, nie należy wykorzystywać danego utworu podczas zajęć.

3. ROLA PIOSENEK W EDUKACJI

Odwołując się do wskazanych zasad doboru utworów, czyli ich aktualności, czytelności i innych, nie można zapomnieć o jeszcze jednym, bardzo ważnym z punktu widzenia piszącego te słowa kryterium: lekcje języka polskiego w Polsce/lektoraty za granicą. Dlaczego to rozróżnienie jest tak bardzo istotne?

Studenci, którzy przebywają w Polsce, mają stały kontakt z językiem, poznane struktury gramatyczne i słownictwo mogą ćwiczyć każdego dnia na ulicy. Dzięki temu mogą szybciej rozwijać kompetencję komunikacyjną i socjokulturową. Zanurzeni w środowisku rodzimych użytkowników języka mogą sami docierać do różnych treści kulturowych poprzez radio lub telewizję.

Zupełnie inaczej jest na lektoracie za granicą. Grupy studentów z roku na rok są coraz bardziej heterogeniczne, a jeśli nawet wśród studentów znajdują się osoby o polskim pochodzeniu, nie ma gwarancji, że mają one jakiegokolwiek rozeznanie w polskiej kulturze, czy wysokiej, czy masowej. Wobec tego, utwory pojawiające się na zajęciach lektoratowych spełniają w dużej mierze rolę nośników kulturowych. Samo zapoznanie się z osobą wykonawcy jest już pewną informacją kulturową, a studenci, którzy biorą udział w zajęciach z języka polskiego bardzo chętnie dowiadują się o tym, czego w Polsce się słucha, co się ogląda, o czym się mówi. Wspomniana wcześniej aktualność piosenek (tematów dyskusji) odgrywa dla studentów bardzo ważną rolę.

Spośród piosenek, które można wykorzystać przy tematach związanych z kulturą, nie poruszając jakichkolwiek zagadnień gramatycznych, można wymienić choćby „Siedzimy tu przez nieporozumienie” zespołu Strachy na Lachy lub „Państwo B” grupy Enej. Pierwszy z wymienionych utworów można połączyć z tematem łagrów i obozów jenieckich, zaproponować do tego fragment powieści *Inny świat* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Drugi – można omawiać w odniesieniu do przemian społecznych i dzisiejszych problemów społeczeństwa polskiego, takich jak bezrobocie. Tematykę związaną z życiem w dużym mieście można wzbogacić prezentacją utworu „Stacja Warszawa” zespołu Lady Pank.

Zajęcia poświęcone konkretnym zagadnieniom gramatycznym można urozmaicić wykorzystaniem takich utworów Edyty Górniak, jak „Jestem kobietą”

(formy narzędnika) i „Teraz tu” (przymiotniki/imiesłowy przymiotnikowe bierne) oraz Edyty Geppert „Szukaj mnie” (przymyki). Odpowiedni zestaw ćwiczeń gramatycznych (tekst z lukami, dobieranie par: imiesłów – czasownik) ilustruje omawiane zagadnienia oraz dodatnio wpływa na proces przyswajania przez studentów poruszanych problemów językowych.

Leksykę słuchaczy można rozbudowywać, wykorzystując właściwie dowolne utwory muzyczne. Na szczególną uwagę zasługują jednak dwie piosenki: „Ani słowa” Natalii Kukulskiej i „Oddam” T-raperów znad Wisły. Pierwsza z nich zawiera dużo związków frazeologicznych, które mogą być wykorzystywane w innych ćwiczeniach leksykalno-gramatycznych. Ponadto, jeśli grupa lubi taką formę pracy, tekst tej piosenki można zaprezentować w formie krótkiego przedstawienia. Drama oraz angażowanie emocji studentów, tzw. „przeżycie”, dodatkowo wpływają na zapamiętywanie przekazywanych treści. Natomiast piosenka „Oddam” T-raperów zawiera bogatą leksykę, dotyczącą ludzkiego ciała. Pojawiają się tam nazwy części ciała i narządów.

Podobnie jak w przypadku innych utworów, dodanie do piosenki ćwiczeń, które wykorzystują poznane słownictwo (zabawa w kalambury pt. „Jaka to część ciała”, dobieranie nazw do ilustracji, tabelki tematyczne itd.) pomaga nie tylko przyswoić sobie nowe słownictwo, lecz także wzbogaca zajęcia o nowe, „niestandardowe” elementy.

Nie ulega wątpliwości, że rozumienie ze słuchu jest sprawnością najczęściej rozwijaną dzięki muzyce. Nawet kiedy wykorzystuje się piosenkę, mając na względzie inne cele dydaktyczne, rozumienie ze słuchu ćwiczy się na marginesie, jest ono jakby efektem ubocznym, bo każde odtwarzanie tekstu śpiewanego lub filmu angażuje i tym samym rozwija tę sprawność językową. Podobnie dzieje się w przypadku biernego słuchania lub tylko słyszenia piosenki. Ludzki mózg pracuje bezustannie, przyswajanie języka, jego melodii, struktur gramatycznych i/lub słownictwa odbywa się nawet w sposób nieuświadomiony dla słuchacza. Zdaniem M. Łaskiewicz, piosenki, jak żadne inne teksty „słuchane”, nadają się do uczenia studentów domysłu językowego, „pozwalają ośwoić ich z niepełnym rozumieniem komunikatów językowych” (Łaskiewicz 2010, s. 338). Piosenki można także z powodzeniem wykorzystywać w nauczaniu rozumienia ze słuchu na wszystkich poziomach rozumienia tekstu: od rozumienia globalnego do szczegółowego.

Osobnego omówienia wymaga fonetyka. Często w programach uczelni nie ma przewidzianych zajęć z tego przedmiotu. Niestety, jak wcześniej zostało napisane, słuchacze lektoratów zagranicznych nie mają żadnego kontaktu z językiem polskim poza zajęciami kursowymi. Z tego powodu jak najczęstsze wykorzystywanie piosenek na zajęciach wydaje się uzasadnione, ponieważ dzięki temu studenci mają możliwość osłuchania się z językiem, usłyszenia innych głosów i tempa mówienia oraz ćwiczenia wymowy. W tym celu można posłużyć się standardowymi ćwiczeniami, polegającymi na powtarzaniu słów lub zdań za nauczycielem. Można też zaproponować studentom liczne zabawy, np. głuchy telefon

lub „pakowanie walizki”. Krótkie scenki, obrazujące teksty piosenek lub melorecytacja także pomagają w rozwijaniu sprawności mówienia.

Przy ćwiczeniach fonetycznych należy pamiętać o upodobnieniach wewnętrznych i międzywyrazowych oraz zwracać studentom uwagę na te zjawiska. Może się też zdarzyć, że niektóre polskie głoski, np. *ś*, *ć*, *dź* nie będą w ogóle rozróżniane przez słuchaczy lub ich odróżnienie będzie sprawiać im trudność, ponieważ omawiane fonemy w ogóle nie występują w ich rodzimym języku. W takim przypadku można wykorzystać utwory, w których nagromadzenie danego dźwięku jest tak duże, że pozwoli ono kursantowi „usłyszeć” dany fonem. W takich ćwiczeniach pomocne okazują się piosenki: „Ciało” Marii Peszek lub „Cicho, ciepło i ciemno” Natalii Kukulskiej.

Utwory muzyczne można wykorzystywać na zajęciach o różnym stopniu zaawansowania – wszystko zależy od doboru ćwiczeń oraz inwencji nauczyciela. Znaczną część wymienionych piosenek zastosowano podczas zajęć z grupami średnio zaawansowanymi, np. „Oddam”, „Ani słowa” czy „Teraz tu”. Niektóre z nich, np. „Jestem kobietą”, „Szukaj mnie”, funkcjonowały już na początkowym etapie nauczania (A1/A2). Jeśli chodzi o utwory zespołów Enej, Lady Pank czy Strachy na Lachy, to były one stosowane podczas zajęć ze studentami na średnim poziomie zaawansowania (B2) oraz ze studentami polonijnymi. Teksty tych piosenek miały służyć przekazywaniu treści kulturowych i stanowiły często punkt wyjścia do ich interpretacji lub dyskusji, np. na temat bezrobocia, podziałów społecznych lub życia w dużym mieście.

Utwory muzyczne, które poddawane były analizie na wyższych poziomach zaawansowania, zestawiano często z innymi tekstami kulturowymi, np. fragmentami powieści, utworami poetyckimi lub fragmentami artykułów z gazet. Zaprezentowanie takich „spektrow tekstowych”, zogniskowanych w obrębie wybranych tematów, miało na celu nauczanie studentów swobodnego wypowiedziania się na dany temat poprzez dostarczenie możliwe wielu argumentów i przykładów. Przedstawione w omawianych na lekcjach tekstach różne punkty widzenia zmuszały studentów do krytycznej oceny dostarczanych im materiałów, a tym samym przyczyniały się do kształtowania ich świadomego uczestnictwa w kulturze.

4. ROLA PIOSENEK W PROCESIE AKULTURACJI

Jak pokazują przytoczone przykłady, piosenki popularne są z powodzeniem stosowane w dydaktyce języków obcych. Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt, który przy organizacji kursów językowych lub tworzeniu programów nauczania często jest pomijany – akulturacja.

Przez akulturację rozumie się przyjęcie lub choćby akceptację i zrozumienie odmiennego systemu kulturowego. Zjawisko to zachodzi na styku dwu kultur i jest

wynikiem obcowania ze sobą dwóch odmiennych systemów kulturowych (Polok 2006, s. 29).

Słuchacze zajęć lektoratowych po zakończeniu kursu językowego często wyjeżdżają na semestr lub rok do Polski w ramach wymiany studenckiej. Z tego powodu chcą z lekcji języka polskiego wynieść nie tylko wiedzę gramatyczną i spory zasób leksykalny, lecz także znajomość kraju, w którym przyjdzie im przez jakiś czas przebywać. Bardzo często towarzyszą im obawy, zwłaszcza kiedy nie są to studenci polonijni, że nie mają jeszcze odpowiedniej kompetencji komunikacyjnej – boją się całkowitej zmiany środowiska, w którym przebywają. Z tego powodu prezentacja jak najszerzego spektrum zjawisk kulturowych wydaje się uzasadniona, ponieważ jeśli nie zwalcza ona całkowicie szoku kulturowego, to przynajmniej daje możliwość złagodzenia go i toruje drogę do szybszego procesu akulturacji.

Znajomość utworów muzycznych daje studentom, którzy przyjechali do Polski, wrażenie aktywnego uczestnictwa w kulturze oraz sprawia, że cudzoziemcy szybciej akceptują nową, otaczającą ich rzeczywistość, stają się bardziej otwarci na kulturę, kraj i język.

Podsumowując: piosenkę podczas zajęć językowych można wykorzystywać na wiele różnych sposobów. Na przykładzie utworów z kręgu muzyki popularnej możemy nauczać słownictwa, omawiać zagadnienia gramatyczne, rozwijać sprawności mówienia i rozumienia ze słuchu. Utwór tego rodzaju nie musi być podstawowym materiałem dydaktycznym, dominującym podczas lekcji. Często staje się tylko dodatkiem do zajęć, pewnym urozmaicheniem lub przerywnikiem w ramach lekcji o typowym przebiegu. Ponadto piosenki, będąc nośnikami informacji kulturowych, pomagają także w rozwijaniu kompetencji socjokulturowej.

Z pewnością artykuł ten nie zapełnia luki związanej z wykorzystaniem kultury popularnej w nauczaniu jpjo. Pozostaje jednak mieć nadzieję, że obszar kultury masowej – przy zachowaniu odpowiednich proporcji do kultury wysokiej – będzie sukcesywnie poszerzany w podręcznikach do nauczania jpjo.

BIBLIOGRAFIA

- Garncarek P., 2006, *Przestrzeń kulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Warszawa.
- Horbowski A., 2004, *Kultura w edukacji*, Rzeszów.
- Komorowska H., 2005, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa.
- Łaszkiewicz M., 2010, *Piosenka jest dobra na wszystko?*, [w:] *Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego* – 2, red. G. Zarzycka, G. Rudziński, „Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 17, s. 335–341.
- Madeja A., Morcinek B., 2007, *Polski mniej obcy*, Katowice.
- Majkiewicz A., Tambor J., 2004, *Śpiewaję po polsku*, Katowice.
- Melosik Z., Szkudlarek T., 2009, *Kultura, tożsamość i edukacja – migotanie znaczeń*, Kraków.
- Polok K., 2006, *Glottospołeczne elementy akulturacji*, Katowice.
- Słownik języka polskiego* [online], http://sjp.pwn.pl/slownik/2476453/kultura_masowa [dostęp 11.04.2012]

Paweł Pałasz

**POP MUSIC AS TEACHING MATERIAL AND ITS POSSIBLE USES
IN TEACHING AND LEARNING POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE**

Keywords: mass culture in education, pop songs in education, the selection of songs, the role of pop songs in teaching foreign languages.

Summary. The article presents the issue of teaching Polish by the means of pop music. The author shows how some pop songs can be used during the Polish classes and how to select the right repertoire. He also presents the benefits of using pop music as a teaching material and the role of pop songs as cultural texts in teaching Polish as a foreign language.

The songs presented in the article are only the author's suggestions and they do not exhaust the subject of teaching Polish as a foreign language by means of pop music.